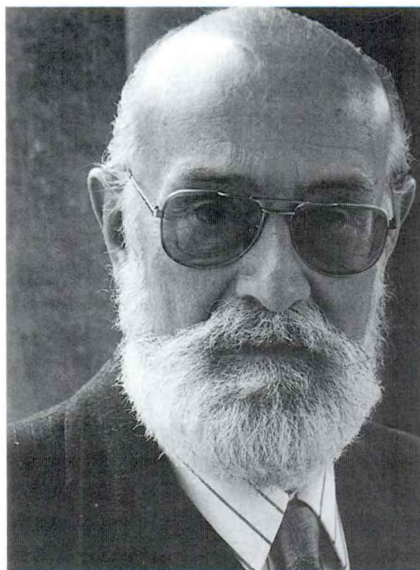

JOSEP M. LLOMPART I DE LA PEÑA (1925-1993)

I

Josep M. Llompart: l'home

Els qui, el passat dia 29 de gener, acompanyàvem el cos de Josep M. Llompart al panteó familiar del Cementiri Antic de la ciutat de Mallorca retíem un homenatge fúnebre no tan sols a l'escriptor, al patriota, a l'impulsor de la nostra cultura arreu dels Països Catalans, al mestre, a l'acadèmic, sinó també a l'home. I els qui, sense oblidar cap dels seus mèrits públics, dèiem adéu a l'amic sincer, fidel, segur, desinteressat, el vam plorar amargament des de qualsevol racó de la Sala del Senat de les Illes Balears, des de qualsevol angle del cementiri, perquè amb ell se n'anava una part de nosaltres mateixos.

Feia tot just un mes que havíem compartit l'alegria de tants catalans —de Mallorca i de fora Mallorca— en l'homenatge multitudinari que, amb l'eslògan «Gràcies Llompart» l'Obra Cultural Balear havia organitzat. Ell l'havia agrait amb aquella senzillesa seva, amb aquell sentit de l'humor. L'endemà, Hortènsia Curell i jo vam dinar a casa seva amb la muller, Encarna Viñas, i d'altres familiars, com tantes altres vegades havíem fet. L'alegria de tots no feia preveure el desenllaç, tot i que la seva salut era fràgil i sempre anava amb el bastó. Fràgil i amb bastó, la vigília de l'homenatge havia estat present en una manifestació en defensa del medi ambient mallorquí: hi havia tingut un desmai, però havia format com sempre a primera fila. Encara el 15 de gener, havia vingut, com solia, a la sessió mensual de la Secció Filològica. Llompart se sentia i se sabia amb un cor feble, però estigué al peu del canó fins al final. Amb serenitat, amb la irònica elegància que el caracteritzà tota la vida, donava un exemple lúcid de fidelitat a allò que havien estat els seus objectius vitals: el servei al seu país, la defensa de la justícia davant la prepotència dels poderosos, l'exercici de la seva sensibilitat d'extraordinari poeta, el càlid conreu de l'amistat. Mig segle de compartir-hi aspiracions i angoixes, temences, esperances i solidaritats, feien un feix massa gros per a veure'l estimbar-se en el més enllà —«I, de sobte, la nit», com havia predit en una poesia—, sense que es fes sentir dins meu molt endins una esquinçada irreparable.

Feia cinquanta anys havíem coincidit físicament al pati de lletres de la universitat barcelonina. La Barcelona d'aleshores —ho ha dit ell mateix— «era una ciutat derrotada, una ciutat bruta, una ciutat desfeta, una ciutat plena de covardies, plena de pors, amb creus gammades a la plaça de Catalunya». En aquella Barcelona dels anys 1942 a 1946, en la fosca, hostil, traïdora, perillosa universitat dels primers anys del franquisme, on la nostra llengua era perseguida en el seu ús oral i escrit i absolutament bandejada de les matèries d'estudi, on els professors fins fora de l'aula tenien temença de parlar català amb els alumnes, en Pep Llompart i jo compartírem l'espai dels claustres i l'angoixa de l'opressió. Però no ens arribàrem a conèixer, malgrat que alguns dels sus amics, després amics comuns, com Lluís, Enric i Oriol Casassas, Josep Benet, eren militants del clandestí Front Universitari de Catalunya: ells n'eren dirigents, jo un simple militant de base, i raons de seguretat desaconsellaven les relacions fora de la pròpia cinquena.

No puc dir exactament quan vaig conèixer Josep M. Llompart: tinc la sensació com si l'hagués conegut sempre. Em sembla haver-hi compartit les idees que va saber expressar amb tanta senzillesa i obvietat. Havent-li estat demanat si creia en els Països Catalans, respongué: «I, miri, hi crec de sa mateixa manera que ara és de nit. Són coses que no necessiten un acte de fe, són evidents.»

Per a ell no ho foren dintre de casa: de família de militars, la seva llengua familiar era l'espanyol, que parlava molt bé. I la mare li deia, referint-se als problemes polítics: «Tu, sobretot, fill meu, no t'hi emboliquis». Tanmateix, l'evidència aparegué quan «les paraules del carrer» trucaren a la porta. Ho ha expressat en una meravellosa poesia:

Camino
camins de rodamón (amb una certa
por que l'avi m'empaiti) i les paraules
han madurat dins mi com una fruita.
Ara sóc d'elles i potser dels homes.
Perquè els mots que altres temps jo no sabia
m'han abocat al poble,
als difícils carrers de la ventada,
als indrets ablamats on he de viure
i qui sap si morir.

Al carrer hi ha trobat una llengua. I, amb la llengua, una nació. El memorable *Pregó de les Festes de la Mercè*, pronunciat el 21 de setembre de 1979 al Saló de Cent de l'Ajuntament de Barcelona, és muntat tot ell —i amb quina claredat i amb quina precisió!— damunt la frase amb què Jaume Cadell, l'any 1451, arengava els seus soldats mallorquins: «Senyors, pensau que tots som catalans». I, al centre del pregó, Llompart afirmava: «si l'idioma no és de cap manera l'element únic i definidor d'una cultura, és, en canvi, la paret mestra d'aquesta cultura». Tot seguit, citava d'un altre gran mallorquí, Marià Aguiló, els versos famosos:

poble que sa llengua cobra
se recobra a si mateix.

Tanmateix, la llengua, la cultura, la pàtria, importants com eren per a Llompart, no eren les seves úniques preocupacions. Fill «de casa bona», aquest fet li produí una recança que li durà tota la vida. «Els mots que altre temps jo no sabia / m'han abocat al poble», escriu. I d'ací nasqué la seva preocupació pel poble, per la gent sense poder. En el seu tomb cap a l'esquerra hi influí la seva muller Encarna Viñas, que venia d'una tradició republicana i antifranquista diferent de la seva. En tot cas, quan Llompart diu que creu «en uns Països Catalans lliures i socialistes dins un marc de l'Europa dels pobles» reflecteix la ideologia de l'esquerra nacionalista del nostre país durant la segona meitat del segle xx. Aquest plantejament ideològic respon a uns criteris d'independència, de llibertat i de justícia social profundament arrelats en la consciència del mallorquí que fa poc hem perdut, uns plantejaments basats en el sentit ètic que va inspirar la seva existència. Per aquest sentit ètic tanta gent del nostre poble l'ha admirat

no solament com a patriota, com a intel·lectual, com a escriptor, sinó també, cordialment, entranyablement, com a home, i n'ha fet un punt de referència moral per a tota la col·lectivitat.

L'actitud ètica ha portat Llompart, des de fa temps, a llocs públics de responsabilitat col·lectiva, llocs de consens: president de l'Obra Cultural Balear i de la institució que sota el nom de Ramon Llull coordina les activitats de les seves paral·leles al Principat i al País Valencià; cap de redacció de la revista *Lluc*; president de l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana; vice-president de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans; veu col·lectiva en nombrosos actes públics, nacionals i internacionals. I amb el reconeixement públic, els guardons: només citaré entre tots el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes del 1982.

Però abans l'havíem trobat pràcticament a totes les institucions culturals i polítiques clandestines durant la llarga nit del franquisme espanyol. Els primers anys quaranta s'havia incorporat a les reunions culturals que organitzava el P. Miquel Batllori amb d'altres alumnes dels jesuïtes de Palma, a les actuacions de l'Acadèmia de la Història de Mallorca dels mateixos anys, al grup d'escriptors joves que s'aplegava entorn de Sanchis Guarner. És el temps de l'anomenada «resistència cultural», practicada per petits grups, sovint aïllats perquè l'època no permetia altra cosa: no hi havia permís ni per llegir poesies, si aquestes eren en català.

D'altra banda, bé que el «mester literari» l'omple prou, com confessa en una conversa amb Joan Miralles, «moltes vegades he deixat la poesia per altres coses»: «en aquest país un sempre està amb allò que deia en Joan Alcover “amb actitud militant”», perquè hi ha «coses que si no les fas tu no les fa ningú». Una total disponibilitat per a fer el que calgués el portà, tot i que no tenia vocació de polític a intervenir en la cultura i en la política «des d'un punt de vista nacional». Així, quan amb el temps s'afluixà un xic la repressió anticatalana i foren autoritzades algunes activitats públiques en català, participà en l'organització de les Aules de Poesia, de Teatre i de Novel·la, de molta repercussió, amb Jaume Adrover, Jaume Vidal Alcover, Antoni Serra, Benvingut Àlvarez. Les Aules anaven adquirint significació política i el 21 de maig de 1968, després d'una conferència d'Antoni Serra, fou detingut per la policia. Amb el seu ambient tens, aquests actes —us en puc parlar perquè vaig fer una conferència a l'Aula de Teatre— eren, diu ell, «una font contínua de maldecaps, i *gairebé* de perills». Un *gairebé* que escau molt a l'estil mesurat, d'«understatement» freqüent, d'un home que darrera les Aules havia fet cap a la presó.

En la dècada dels seixanta augmentà molt la nostra relació personal. Acceptà, de seguida que li vaig proposar de fer d'assessor general de la Gran Enciclopèdia Catalana, que jo llavors dirigia. I amb la relació s'estrenyí l'amistat. Recordo amb fruïció les innombrables converses —era un gran conversador a Palma, a Deià, a Barcelona. Sovint, la meva muller i jo forem hostes a casa dels Llopart, i els punts de vista que tots quatre compartíem, lingüístics, culturals i polítics, ajudaren a teixir una fonda, sinceríssima amistat. Tots quatre viatjàrem per l'interior de l'illa en unes jornades que recordem amb delícia: a través de la seva sensibilitat i del gran coneixement que tenia de Mallorca, ens endinsàrem cada vegada més en la realitat illenca.

Més enllà de les conferències, el profund sentit ètic portà Llopart a intervenir, com a independent, en les accions i en les institucions unitàries de l'oposició dels darrers anys del franquisme. Els seus grans dots d'orador hi foren utilíssims. L'agost del 1968 intervingué, amb Joan Fuster i Miquel Coll i Alentorn en l'anomenat «contuberni de s'Arracó». L'abril del 1972 prengué part en la fundació de la Mesa Democràtica de les Illes i, més tard, intervingué en l'Aliança Nacional Mallorquina, amb Climent Grau. Com un dels representants illencs fou present a la reunió de plataformes unitàries dels Països Catalans tinguda al lul·lià monestir de Cura el 31 de gener de 1976, amb l'Assemblea de Catalunya i el Consell del País Valencià. Avui ningú no parla d'aquella reunió històrica, l'única assemblea política amb representants de tots els Països Catalans: envoltats per la Guàrdia Civil, dinàrem al restaurant del monestir i després tinguérem la reunió, que malauradament no tingué continuïtat. Des de posicions molt independents, Llopart intervingué en la creació del Grup Autonomista i Socialista de les Illes (GASI) i del Partit Socialista de les Illes, després PSM-Esquerra Nacionalista. En nom del GASI tingué un paper sobresortint en la creació el 8 de juliol de 1976 de l'Assemblea Democràtica de Mallorca. No era, però, un home de partit i s'anà apartant de la militància estricta. Les seves intervencions aleshores se cenyiren a actes unitaris, sovint escollit com a intel·lectual independent, sempre dins la línia del nacionalisme d'esquerreres. Recordo un discurs memorable al Fossar de les Moreres l'11 de setembre de 1978. I el resum de la situació política a les Balears en les Jornades de Debat sobre els Països Catalans tingudes a la Facultat d'Econòmiques de la Universitat de Barcelona. I, encara, la lectura del document unitari en la Diada per l'Autonomia a la plaça Major de Palma el 29 d'octubre de 1979: en el moment de fer referència a la llengua catalana com a pròpia de Mallorca, un grup començà a cridar «Mallorquí! Mallorquí!», mentre Llopart, amb una excepcional gran passió —que rares vegades li havia vist— anava brandant el text de la declaració i cridant «Català! Català!», amb una enorme valentia. (Dit

sigui de passada, els contestataris d'aquell dia han esdevingut després partidaris convençuts de la unitat de la llengua.)

Tota aquesta activitat política o parapolítica, la seva llarga lluita anti-franquista, no les ha fetes servir mai després: no ha cercat llocs de poder ni beneficis personals. L'ha satisfet la consciència d'haver complert amb el seu deure i ha continuat la seva vida d'home íntegre. El país l'ha reconegut com a símbol. Ara, sota el símbol, hi havia un home extraordinari.

No sé si la intensitat dels meus sentiments ha entelat un xic la fredor que hom atribueix a un acte acadèmic. Però és així com jo veig el col·lega de l'Institut d'Estudis Catalans, el company d'innombrables afanys, l'estimat, l'admirat, l'ara enyorat, Josep M. Llompart de la Peña, l'home.

Jordi Carbonell
Membre numerari de la Secció Filològica

II

Josep Maria Llompart, promotor de cultura

Crec que abans de parlar concretament sobre el Llompart promotor de cultura, seria bo de fer un breu esment de l'etapa de formació, des del 1930, quan s'instal·la definitivament a Palma, passa els estudis a l'Institut Balear de segon ensenyament a partir del 1935 i, una vegada obtingut el títol de batxiller, inicia els estudis de dret a Barcelona com a alumne lliure des del 1942 al 1947. El Llompart d'aquests anys deu molt a la influència d'un company d'estudis, Miquel Llodrà, d'altra banda, conserva un fugaç record d'alguns professors de l'Institut i poc temps després ve la catàstrofe de la Guerra civil i el desert cultural de la Universitat de Barcelona de la immediata postguerra. Ja a Palma, vindrà la coneixença, via Miquel Llodrà, dels lletraferits de la «ceba» del moment i la influència mútua entre els companys de generació: Jaume Vidal, Blai Bonet, Llorenç Moià, i, sobretot, un mestre, Manuel Sanchis Guarnier, que treballa amb Moll en l'obra del *Diccionari*. Llompart féu esment d'aquests anys en una entrevista que vaig tenir amb ell el 29 de maig del 1980. Les seves paraules sens dubte ens poden aportar informació sobre la gènesi de l'home de cultura, però també som de parer que ens poden impregnar la nostra ànima col·lectiva d'aquell vernís fel·linià que només saben transmetre els conversadors brillants com el nostre amic i col·lega:

[...] es meus primers estudis els vaig fer a Los Jardines de la Infancia, de ses monges de la Puresa. Allà vaig estudiar lo que ara en diuen EGB, perquè no vaig canviar de col·legi fins que vaig ingressar a s'Institut. A s'institut, hi vaig ingressar l'any trenta-cinc, o sigui, un any abans de sa Guerra Civil. Es curs del trenta-cinc al trenta-sis el vaig fer lliure, estudiant en una acadèmia que se deia Docencia Balear. Allà hi vaig coincidir amb dos fiiis des Marquès de Zayas i amb dos fills d'en Georges Bernanos, n'Yves i en Michel. I això, naturalment, amb sa Guerra Civil se va acabar tot. Vàrem fer un batxillerat realment catastròfic. Jo record vertaderes catàstrofes, per exemple, a classe de Geografia, m'estim més no anomenar es nom des professor, però que es professor lo únic que feia allà era contar xistes i comentar ses noticis de guerra. De Literatura teníem don Pep Tous i Maroto, que el pobre lo que feia era fer-mos empollar un text horrorós, de qui era? Ara no me'n record, però, vaja, una cosa demencial, una bírria total. En fi, així anava tot. De fet, es qui era un bon professor era en Bosch, era professor de llatí, lo que passa que... i que me perdoni sa seva memori... lo que era un malànima, però era bon professor...

Ara bé, companys... vaig conèixer en ocasió des batxillerat un al·lot, que és en Miquel Llodrà, que va ser, de fet, el que me va posar en

contacte amb sa cultura catalana. Un primer contacte ja l'havia tengut a través de... jo vaig patir una nefritis que me va obligar a estar uns mesos en es llit, aleshores mon pare per entretenir-me me llegia rondalles. Hi ha que dir que mon pare, aprofitant-se que noltros havíem estat uns anys, es anys que se pot dir que vaig rompre a parlar, érem a a Corunha, a Galícia, va aprofitar aquesta avinentesa, segons sa pauta diglòssica, per parlar-me castellà. De manera que a mi, a cameva, mon pare, ma mare i es meus germans inicialment parlaren sempre castellà, tot i que ells parlaven català entre ells...

...sa cosa que tenc més gravada és sa impressió depriment de sa Barcelona d'aquests anys. Barcelona aleshores era una ciutat derrotada, una ciutat bruta, una ciutat desfeta, una ciutat plena de covardies, plena de pors, amb creus gamades a sa plaça de Catalunya... Sa gent era desconfiada, te mirava amb desconfiança...

Allà vaig estudiar Dret... També es records de s'Universitat no són gens significatius ni gens agradables. Hi havia aquella «silla para el estudiante caído», hi havia sa creu i es retrat d'en Franco i d'en José Antonio, hi havia el senyor Díaz del Campillo que examinava de dret canònic, hi havia el senyor Eusebio Díaz que examinava de dret romà. En Pérez Vitoria de dret penal... en fi, feia olor de sacristia, tot allò...

Amb l'inici dels anys cinquanta el trobam ja fent part del secretariat de Mallorca de la Comissió Patrocinadora del Diccionari, havent-se produït el contacte amb Francesc de Borja Moll. El 1951 l'antologia *Els poetes insulars de postguerra*, aplegada per Sanchis, inclou quatre poemes seus, publica algunes ressenyes en l'aventura truncada de *Raixà* el 1953, i a partir de l'any vinent comença a col·laborar en *Vida Nova*, una revista occitano-catalana editada a Montpeller, amb una «Carta de Mallorca», com a crònica de la vida literària a l'illa. També, a partir del 1956 col·labora en *Cap d'any*, en la crònica de Mallorca, on fa valoracions crítiques de l'obra d'alguns escriptors mallorquins coetanis. Aquest mateix any comença a treballar com a funcionari en la Delegació de d'Obres Públiques de Balears de la qual és enginyer el poeta Miquel Forteza i, així mateix, inicia la tasca en la revista promoguda per Camilo José Cela *Papeles de Son Armadans*, primer com a gerent i després com a secretari i sots-director.

És, però, durant la dècada dels seixanta, que comença pròpiament la tasca com a promotor cultural, de primer com a orientador literari des de l'editorial Moll a partir del 1961, després de deixar els *Papeles de Son Armadans*, fins a la seva jubilació el 1990. És l'any, recordem-ho, de la publicació dels seu primer recull poètic, *Poemes de Mondragó*. El 1964 publica *La literatura moderna a les Balears*, un vertader manual d'història de la literatura catalana a les Illes Balears des de la

Renaixença que ha servit de base cultural de referència obligada i que té per origen unes conferències radiofòniques a Ràdio Inca sobre llengua i literatura. També, a partir del 1969 fins al 1972 s'estrena com a professor de literatura catalana a la Universitat de les Illes Balears. Passats alguns anys, hi hauria encara una segona etapa com a professor associat de la mateixa universitat. El resultat, comptat i debatut, de la seva activitat acadèmica és, decididament, esplèndid. La seva bonhomia i saviesa seduïren profundament l'alumnat. És, però, durant la dècada dels seixanta quan trobam un Llompart escriptor, intel·lectual, compromès en la llengua i cultura pròpies en una sèrie d'actes de promoció cultural. En aquest sentit cal no oblidar l'organització de les Aules de Poesia, de Teatre i de Novel·la des del 1966 al 1968. I fou el 1968, en la Casa Catalana de Palma, que en una conferència d'Antoni Serra que fou suspesa per un provocador, la policia detingué alguns dels organitzadors i assistents, entre els quals hi havia Llompart. Entre el públic d'aquelles conferències eren presents alguns membres del Partit Comunista d'Espanya, Francisca Bosch i alguns més. Els intel·lectuals lletraferits i els polítics antifranquistes es donen la mà. És una nova etapa.

Sobre el Llompart professor universitari voldria que n'escoltàssi la descripció que en feren alguns dels seus alumnes en un article recent:

Amb la seva figura alta i elegant, bellament tocada de barba blanca, entrava a l'aula, davant la mirada expectant dels alumnes. I començava així l'acte màgic que ens introduïa en una etapa decisiva i simbòlica de la història de les nostres lletres. Cal destacar la bona estructuració de les seves classes. Començava per fer una síntesi del tema del dia anterior en què extreïa les idees fonamentals de cada moviment literari i de cada autor, i posava les comparacions adients per subratllar-ne els trets més característics. Seguidament, amb una gradació ascendent, l'aula s'omplia d'erudició i de poesia. Aleshores el temps s'escolava lentament i harmoniosa. Quan amb la seva fina percepció s'adonava que els cervells estaven saturats i les mans esgotades, trencava la tensió i ens delitava amb una anècdota o amb una lectura de poemes ben escollits i recitats de la manera més escaient.

Eren, nogensmenys, els prohoms de la Renaixença a Mallorca els que gaudien d'una especial atenció. Quan ens parlava de l'aspecte físic i del vestuari de Tomàs i de Marià Aguiló, era tan acurada la descripció que, inevitablement, qualcun de nosaltres el feia llur contemporani. Ell, amb la seva bonhomia habitual, ens feia témer de la «patinada», i sorneguer deia: «Té molts d'anys, efectivament, però no tants...»

La dècada dels setanta marca la consolidació del Llompart intel·lectual compromès i del poeta ja consagrat. El 1972 publica *La terra d'Argensa*, amb un pròleg de Joan Oliver i el 1974 *Memòries i confessions d'un adolescent de casa bona*. A finals de la dècada, des del 1978 al 1986, presideix l'Obra Cultural Balear, una entitat a la qual mai no podem agrair prou el que ha fet per a la reivindicació de la identitat cultural del nostre país. També, el 1979 l'Ajuntament de Barcelona el convidava a pronunciar el pregó de les Festes de la Mercè. Fora de Mallorca Llompart ja era un dels pilars culturals personificats de la catalanitat de les Balears. D'altra banda, durant els anys de transició, des de l'època franquista a la restauració de la democràcia, el Partit Comunista adopta vers Llompart una actitud de festeig, d'estreta relació, però el nostre col·lega i amic no n'arriba a ser-ne militant. Crec que cal recordar que aleshores a Mallorca el Partit Comunista d'Espanya era pròpiament l'única oposició organitzada antifranquista. Aquests anys, Llompart fa part com a independent de la Mesa Democràtica de les Illes (1972-1974), que serà substituïda després per la Junta Democràtica de les Illes. El 1974 hi ha la fundació de l'Aliança Nacional Mallorquina (ANAM) i la seva escissió en el Partit Socialista de les Illes (PSI) i el Grup Autonomista i Social de les Illes (GASI). El 1976 es crea l'Assemblea Democràtica, una coalició de partits que demanen l'amnistia, el reconeixement de les llibertats democràtiques, la llibertat sindical, l'estatut d'autonomia. El 1977 el GASI s'integra dins la coalició d'Unió Autonomista de Josep Melià, però en vista del viratge cap a la dreta, Llompart se'n separa. També, en les eleccions d'aquest any dona suport a la candidatura d'Unió Socialista, coalició entre el Partit Socialista de les Illes i el Partit Socialista Popular. No podem oblidar tampoc la gran manifestació per l'autonomia en què Llompart fou el principal orador, amb el desacord sorollós de molts dels manifestants davant el fet que l'orador propugnàs la catalanitat lingüística i cultural de les Balears. I, tanmateix, el nostre col·lega aguantà el xàfec de manera impressionant.

Ell mateix ens ho contava en la mateixa entrevista del 1980:

I sa meva reacció va ésser en primera tenir ganes de començar a fotre bufetades a qualcú, però després vaig fer sa reflexió de que havia d'aguantar, que no em quedava més remei que mantenir-me i desafiari. Perquè, és dir, un moment de debilitat era molt pitjor en aquell moment, en aquelles circumstàncies. Senzillament, mantenir. Mantenir i ja veurem lo que dura sa pitada. «Però jo m'aguant, aquí, i jo segueisc dient *català* tant si volen com si no volen». A vegades ses masses agraeixen que se'ls enfrontin. És dir, estan molt més disposades a, no sé, fer-ne llenya de tu si t'acoquines davant elles que si els enfrontes. Si els enfrontes, aleshores, no sé, se contenen, ja no és lo mateix. Ara, ja dic, sa meva impressió va ésser aquesta: en prime-

ra, començar a fotre castanyes, llavò començar-los a dir «imbècils»... Però això no els ho vaig dir, perquè hauria estat massa... però. Jo, a un article que feia al·lusió an això, vaig dir que més aviat que aquella lamentació bíblica de «Poble meu, què t'he fet?», més aviat vaig pensar «Poble meu, què han fet de tu?».

La dècada dels vuitanta marca la seva consagració com a personalitat pública i com a escriptor. El 1980 publica *Mandràgola*, que li valgué el Premi de la Crítica Serra d'Or i el Premi Nacional de la Crítica, el 1981 edita *La Capella dels Dolors i altres poemes*, guardonat amb la Lletra d'Or, l'any següent li és concedit el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes, la Generalitat de Catalunya li concedeix la Creu de Sant Jordi i, encara, publica *Retòrica i poètica*, recull de comentaris, estudis i textos crítics que rep el Premi d'Assaig Literari de la Generalitat de Catalunya. El 1983 publica *l'Obra poètica*, que inclou els títols de poesia publicats anteriorment i és elegit president de l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana. El 1984 edita *Poesia galaico-portuguesa* i l'any següent és nomenat membre de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans. El 1987 presideix els Jocs Florals de Barcelona i el 1988 publica *Poesia gallega, portuguesa i brasileira moderna*. Ja en la dècada dels noranta publica *Jerusalem*, el mes de juny és designat escriptor del mes i el 1991 la Universitat de les Illes Balears li dedica un homenatge amb motiu de la publicació *Països Catalans? i altres reflexions*; poc temps abans de morir, l'any passat, tota una xarxa d'institucions culturals mallorquines li dediquen un gran homenatge popular.

Ara bé, com a home promotor de cultura crec que cal fer menció especial de dues obres molt representatives del seu tarannà político-reivindicatiu. Em referesc a les seves col·laboracions en la «La columna de foc», entre el 1976 i el 1980, i els seus escrits inclosos en l'obra *Països Catalans? i altres reflexions*, publicada el 1991.

«La columna de foc» és una secció del diari *La Última Hora* que inclou col·laboracions diverses sobre problemàtica lingüística i cultural de les Illes Balears, i que es declara apartidista i independent i insisteix en la necessitat de tenir una llengua estàndard. Els articles de Llompart són, d'una banda, parlaments i cartes obertes, comentaris entorn de temes polèmics i d'actualitat, temes sociolingüístics teòrics amb aplicació pràctica a la realitat lingüística del país i articles d'assaig teòric de caire cultural i polític.

Pel que fa a *Països Catalans? i altres reflexions* conté diversos treballs entorn del tema de Països Catalans, sobre un cert nombre d'actes commemoratius d'ordre cultural i una altra secció amb escrits en ocasió d'alguns homenatges i sobre art.

A propòsit d'aquest tema Llompart em deia:

Bé, jo no fa gaire, vaig dir que creia en uns Països Catalans lliures i socialistes dins es marc de s'Europa des pobles.

Jo li demanava: «Això implicaria s'independenci des Països Catalans?»

Jo crec que, en definitiva s'independenci des Països Catalans, crec que s'hi ha d'anar. Ara, això no vol dir que s'hagi de fer d'una manera... Però a la llarga jo crec que lògicament, sí. No és que rebutgi en aquest moment, jo, s'Estat espanyol —al cap i a la fi, s'Estat espanyol és una cosa que hi és i que encara per ventura pot ésser útil. Ara, jo crec que arribarà un moment en què, almanco s'Estat espanyol així com està estructurat, això està condemnat a desaparèixer. Ara, veurem després quines possibilitats hi ha d'estructuració amb aquestes altres nacionalitats que formen s'Estat espanyol. No ho sé. No ho sé. Per ventura se podria anar a un sistema confederal, en fi, no ho sé. Això és una cosa que també s'histori ho haurà de dir.

Com a conclusió podríem dir que la tasca d'animador cultural de Llompart ha tendit en la seva labor personal als següents objectius:

1r) Denunciar en general l'anormalitat lingüística, cultural i política del nostre país des de la seva condició d'intel·lectual compromès.

2n) Reivindicar els drets nacionals dels Països Catalans més enllà dels partits, almenys a curt termini en el marc d'un Estat espanyol plurinacional, però en darrer terme per tal d'assolir-ne la independència.

3r) Normalitzar l'ús del català, tant des de la perspectiva d'una llengua estàndard com de l'ús en general de la nostra llengua per tot el cos social en qualsevol registre.

Permeteu-me, per acabar, que a manera de colofó faci esment d'unes paraules de comiat que vaig escriure en ocasió de la seva mort. El títol és: «Mai no moren reis, ni poetes».

Sí, és cert; qui escriu té unes certes garanties de perviure, si el lleixen, cosa no gens fàcil, en aquesta terra. Diuen, s'ha dit, que en el nord les coses són més fàcils, que són més nets i civilitzats i què sé jo què. La veritat és que per aquests verals construir —o reconstruir— el país, no és cosa fàcil, i qui més qui manco amb un mínim de responsabilitat sap que ha de tocar moltes tecles i tapar forats on sigui necessari. Doncs, bé, en Llompart, en Josep Maria, és d'aquestes perso-

nes, d'aquests mallorquins que han exercit com a tals per mitjà de la seva obra personal i tot al llarg de la seva vida. Hi ha un Llompart, bon poeta i no menys bon prosista, un Llompart professor, culte, afable, que es desteixinava per als seus alumnes. Hi ha un Llompart animador cultural, o, més tost, agitador de multituds, mitjançant de la seva «dienda» clara, elegant, apassionada, suara irònica, suara decididament acerada, en les barricades del fossar de les Moreres o inaugurant congressos o aplecs de caire més o menys patriòtic. Sens dubte, Josep Maria Llompart era el nostre millor orador, i com més anava més tenia aquell posat d'apòstol o profeta bíblic que amb el seu tarannà, entre la ironia i l'afabilitat i un cert distanciament escèptic, feia l'efecte que navegava més enllà del bé i del mal.

Potser per consolar-me, he pensat, de retorn del tanatori, quan encara no m'havia fugit la imatge definitiva del més enllà, que en realitat mai no moren reis, ni poetes, perquè a més dels records personals de qui el coneguérem quedarà sempre per al futur i les noves generacions el mestratge poètic i patriòtic, la paraula dita i escrita, d'un home bo i valeros que visqué per a la seva terra i per a la seva gent.

Joan Miralles i Monserrat
Membre numerari de la Secció Filològica

III

Josep M. Llompart, poeta

Em sembla del tot oportú que en aquesta sessió en memòria de Josep M. Llompart, d'homenatge i d'evocació de la seva figura des de diferents punts de vista corresponents a aspectes de la seva personalitat, també recordem en ell el poeta. Perquè, decididament, fou poeta. I amb això vull dir que la poesia no representa només una forma entre altres de la seva activitat sinó, potser, l'eix mateix de la seva biografia.

Bé que el 1951 Manuel Sanchis Guarner ja hagués publicat quatre poemes breus de Josep M. Llompart en la seva antologia *Els poetes insulars de la postguerra*, el primer llibre del poeta, *Poemes de Mondragó*, no aparegué fins al 1962, quan l'autor ja tenia trenta-sis anys. Tanmateix, de les quatre parts del volum, «Llunari del port» és datat el 1953, «Joc de l'amor i de les estacions» el 1954; la que porta el títol mateix «Poemes de Mondragó», el 1955, i «Us ho diré amb paraules ben planeres» el 1959. O sigui que, per molt que per a tants poetes la producció comenci sovint, i sovint fins i tot s'acabi en la plena primera joventut, no es tracta pas, en el cas de Llompart, d'una arrencada excepcionalment tardana.

Després i fins al 1992, any de la mort del poeta, rebem successivament els altres títols: *La terra d'Argensa* (1972), *Memòries i confessions d'un adolescent de casa bona* (1974), *Urbanitat i cortesia* (1979), *Mandràgola* (1980), *La capella dels dolors i altres poemes* (1981), *Jerusalem* (1990) i *Spiritual* (1992).

Al capdavall, d'aquesta continuïtat, prou nodrida a despit del ritme de publicació més aviat irregular, em sembla especialment notable que acabi amb l'aparició, gairebé seguida, de dos títols —el darrer, l'any mateix de la mort del poeta— que, pel contingut, per llur sentit palès, atorguen a la interrupció que subratllen un caràcter d'autèntic acabament, potser d'arrodoniment.

Quant al moment de la publicació de *Mandràgola*, Llompart declarava: «Fins ara havia escrit allò que creia que em demanava el meu poble; ara, per primera vegada, he escrit el que he volgut»; devia ésser —era— ben sincer. Tanmateix, si aleshores es produïa una inflexió en la seva obra, no tenia l'amplitud que la rotunditat de la seva frase podia fer suposar. I això per la raó ben òbvia que l'home que respon a la demanda del poble i del temps i el qui respon a la seva pròpia voluntat, a la seva pròpia necessitat o al seu propi desig és el mateix, un

home que té una veu, només una, només un ofici d'escriptor, només una manera d'ésser al món, només una formació, una cultura, un temperament, una memòria, una experiència del goig i de la por. Hi ha una unitat, una continuïtat de la poesia de Llompart, una continuïtat flexible, que certament es modula d'acord amb el temps, amb les sol·licitacions rebudes del temps, però es manté, amb prou netedat, la línia del discurs líric damunt el qual s'ordenen les anècdotes.

Una d'aquestes sol·licitacions del temps fou, obligatòriament, el realisme narratiu que marca especialment *Terra d'Argensa* però que, ja des d'abans, constitueix per a nosaltres un dels modes de l'escriptura de Llompart, una escriptura de la qual no direm que pot adaptar-se a gèneres varis sinó que pot servir-se'n, adaptant-los. Com se serveix de les diferents formes poètiques, des del sonet, o el romanç fins al vers lliure, l'absència de puntuació, la prosa ritmada, la disposició de mots en la plana, just ençà del cal·ligrama.

Del fet que aquesta poesia reflecteix una manera d'ésser en el món, n'és una mostra el llibre *Terra d'Argensa* en el qual l'engatjament és especialment explícit; però, l'engatjament, el trobem arreu. Llompart mateix formula l'alternativa «una encesa soledat o una pàtria». La seva poesia hi respon no fent la tria. «L'encesa soledat» és irrenunciable. De la «pàtria» en el sentit estricte i en el més ample —el món, un temps, una cultura o unes cultures—, l'obra del poeta se'n nodreix declaradament. Com sempre, però en el seu cas d'una manera explícita, la poesia és un fet de cultura, una resposta, un teixit, una bastida de respostes. I, és clar, per començar, resposta a l'escola mallorquina, a una herència que no podia ésser acceptada sense matisació o resistència, tal com de fet els joves de la postguerra se la trobaven a les mans, davant els ulls, però que tampoc no podia ésser senzillament rebutjada sense restricció o matís.

Mirem un instant, mitjançant només un aspecte anecdòtic, però no sense significació, com, al llarg de la seva obra, el poeta s'hi sent, s'hi manifesta encarat amb una «pàtria» amplíssima, expressada en cultures variades.

Acontentem-nos de fixar-nos en uns quants homenatges: homenatjà Federico (és prou conegut el paper dels poetes espanyols de la generació del 27 sobre els mallorquins joves, en la postguerra), Rafael Alberti, Pablo Neruda, Pero Meogo (representant de la literatura gallega de la qual els títols mateixos dels poemes de Llompart, *Lo-bishome* i *Morsamor*, són ressons).

Potser mereixen un esment especial els homenatges a francesos: Carles d'Orleans (el poema és en francès), François Rabelais, Pierre de Ronsard (a *Spiritual*), noms als quals cal afegir «Pour Hélène» de *Lobishome* i els poemes que al·ludeixen Ronsard i Verlaine a *La capella dels dolors*. I el record de *Télémaque* amb l'esment, amb tot el pintoresc del nom i del títol de «Mgr. François de Salignac de La Mothe Fénelon, archêveque de Cambrai». I la tassa de te amb la magdalena proustiana, i aquell «El nom», el de llibertat, que evoca i glossa Eluard. I per Itàlia, trobarem els homenatges a Botticelli i a Verrochio o aquella piazza de la Signoria per on passa fra Girolamo Savonarola o l'evocació de sant Apollinar de Ravenna. I Goethe, amb les llimones. I, pel que fa als poetes de llengua anglesa, l'homenatge a Emily Dickinson, la pregària a Nostra Dama de Canterbury... Els noms dels Beatles, Janet Gaynor, Judy Garland, Marilyn, com el record de «Singing in the rain», són sobretot referències a un temps de la nostra pròpia biografia, perquè no podem ni imaginar-nos sense unes cançons, sense un cinema. Hi trobarem un iconòstasi, l'evocació d'Anatòlia, de Capadòcia. O bé la ciutat de Quebec, d'altra banda, amb tota la sang damunt l'herba verdíssima del prat d'Abraham. La utilització de frases llatines, *Beati mortui qui in domino moriuntur o Miserere mei, Deus*, per dir-ne un parell de les moltes que n'hi ha; ens fa present la doctrina apresada, elements de l'heretatge de l'adolescent de casa bona, de l'home que no acabarà de recordar-se com a adolescent fins a les darreres planes de *Jerusalem*. «Aprendrem ben bé de cor la doctrina cristiana, perquè tots aquí venim de bona casa.»

Una encesa soledat, o una pàtria. No calia pas triar, no es podia triar. Prou que hi va haver, «com mana el Senyor» (ho diu Llompart), sobre els homes seguríssims d'estadis i diaris, sobre aquest i aquest i aquell, un cant per a una pàtria. I el poeta evoca, per exemple, «el dur silenci de Gandesa», «les planes lentíssimes de l'Ebre». Però la poesia és sempre, també, exercici de soledat, no solució sinó recerca de solució, progrés potser, en la soledat, per molt que admeti o fins i tot busqui espectadors.

La poesia de Llompart, amb el que pugui tenir de postsimbolisme o de neopopularisme, amb l'etapa —que no és ben bé etapa sinó un vessant que es manifesta adesiara— de realisme narratiu irònic o decididament sarcàstic, els elements d'avantguarda, amb la llibertat d'imaginació i d'il·lació que devem a la pràctica surrealista, amb la diversitat de formes i de tons que ha pogut anar adoptant, ha tractat essencialment el triple tema del paisatge —i d'aquest paisatge es podria pensar que fonamentalment és equívoc, quasi com la Jerusalem del penúltim llibre—, el paisatge, la infantesa, l'amor i la mort.

El paisatge és punt de referència imprescindible per a l'enyorança, un goig, una dolcesa, que s'ha perdut o que es perd. *Jerusalem* inclou un «Interludi lleuger per a infants de bona casa» que és «La cançó de tots els camins». Un d'aquests camins és, per exemple, el «Camí florit»: «Llevamà, card, fonollassa, / rosella, cascall, lletsó, / vinagrella, corritjola...» Tota la seducció evocada de la flora —i dita amb l'afectuosa gràcia de les formes més «de la terra», familiars. Però un camí és, per definició, allò que es perd. «Les flors que anomeno, les deixo enrera». A *Jerusalem* també, molts poemes porten per tornada, per acabament, la sentència «Camines». Severament. De l'indret de festa (a «Cambra de bany» VII, de *Spiritual*) només quedarà «fragància de magnòlies», «ja només, invasora, la blancor de les magnòlies».

També la infantesa és allò que es perd. A les *Memòries i confessions d'un adolescent de casa bona*, d'aquell que portava «el nom polidíssim, «de coronell: José María Llompарт y de la Peña», certament iròniques i sarcàstiques, el sarcasme hi juga amb el contrapunt de la tendresa.

L'evocació de la infantesa arriba fins als darrers llibres, s'hi intensifica. «Marinerets de primera comunió», «L'any 1934 esfulla margarides», «L'any 1934 va ser un any de pinars, d'aures fresquíssimes, de vesprades de pecat i confesionari», «ja fa molts anys / la plana era rossa / i el mar era clar». A l'arrencada de *Spiritual* mateix hi ha la infantesa com a realitat perduda, acompanyant la presència de la mort.

«Calcetinetes blancs, sabates / de xarol. La cançó d'Antònia.» «Les sabates blanques de la morta», «Les sabates de xarol, plenes de sang i de passioneres». «La veu d'Antònia / pou endins / fent-se enfora, apagant-se, morint-se.» «La nit s'acosta.» Antònia, testimoni de la infantesa i morta, és una figura recurrent als textos de Llompарт —és, fins i tot, la *mignonne* que va collir, o no va collir, les roses de Ronsard— i hi representa precisament això: algú entre els morts. I també hi ha, que torna i torna, la dama del capvespre, Agnès, la que porta la mort.

De fet, el lector de la poesia de Llompарт es troba familiaritzat amb uns quants elements que, com Antònia i Agnès, tornen i tornen: els rellotges, «l'amor de setembre»... Antònia i Agnès tenen un paper importantíssim en la meditació figurada sobre la mort, en la presa de consciència figurada de la mort, que constitueixen, molt especialment, els dos darrers, importantíssims, llibres de Llompарт.

Jerusalem acaba, a l'«Explicit fabula», quan ja s'ha trencat la corda del rellotge, quan «ja saps que mai no podràs albirar en l'airecel, es-

veltes i daurades, surmontades d'arquers, les torres de Jerusalem» i —pensem en il·lustres figures sepulcrales— «Ja ets seu (de la cendra). Un gos als peus, la mà a la galta. Ho veus? Era molt fàcil.»

A les darreres planes de *Spiritual* trobem «Camí de Damasc», que és una faula agnòstica, hi trobem també «Una altra cançó d'Antònia» («Abaixa el cap, no pensis. Ja hi ets ben a la vora.»), i també «En la seva mà dreta» (amb el títol que manlleva d'un vers d'Antero de Quental: «Na mão de Deus, na sua mão direita»): («La mort a nivell de bes / en la seva mà dreta») i, per cloenda, la citació de Milan Rufus: «Només de front la mort fa por. Per la banda de darrera / de cop tot és bell i innocent.» Potser és consolador que sigui, precisament, amb aquestes paraules que se'ns tanqui aquest vivíssim discurs poètic sobre els morts i els vivents moridors, que aquestes hagin estat per a nosaltres les darreres paraules del poeta: «Per la banda de darrera, de cop tot és bell i innocent.»

Jordi Sarsanedas i Vives
Membre numerari de la Secció Filològica

IV

Josep Maria Llompart, la catalanitat com a compromís

La mort sorprengué el nostre indòmit Llompart (el 28 de gener d'enquany) en el precís moment en què nombroses entitats de les Illes es lliuraven a retre-li homenatges populars, organitzats sota el lema «*Un home que ha fet país. Gràcies, Llompart*». Per mitjà d'aquelles manifestacions la societat mallorquina expressava el reconeixement sincer envers un dels seus fills exemplars; en concret i de manera explícita, li reconeixia els afanys generosos en la contribució a *fer país*. *Fer país*: heus ací la fórmula expeditiva, directa i senzilla, per indicar això mateix que ací em proposo de glossar i que he preferit d'anomenar *la catalanitat com a compromís*.

LA CONDICIÓN CATALANA

Abans, però, d'entrar directament al tema, deixeu-me dir la relació sorprenent que trobo, en el si d'aquest sintagma, entre els seus mots claus, *catalanitat* i *compromís*. D'entrada, s'hi estableix, em fa l'efecte, un grau notori de redundància, atès que el simple fet de ser català —si ho preferiu, d'exercir la catalanitat— va lligat, de manera inexcusable, a una consciència explícita d'aquesta condició, consciència que alhora porta inevitablement a un compromís inconfusible. Ara i ací, hom no pot ser —millor, hom no pot sentir-se— català en va o, per dir-ho en altres termes: costa de representar-nos un tipus de català asèptic. Aquesta incompatibilitat que endevino entre catalanitat i apatia —o absència de tensió vital— és deguda al fet que la catalanitat és una condició que resta fora del sistema establert i sovint s'hi enfronta de manera oberta. Naturalment, recuperar la noció de les realitats que són negades, o escamotejades, pel sistema exigeix de disposar d'una capacitat crítica notable que ens mantingui alerta i que, ben sovint, ens ha de reclamar el compromís amb les tals realitats submergides. Us haureu adonat de seguida que el fenomen català al qual tracto d'aproximar-me es desmarca substancialment del clixé que restringeix la filiació catalana a la simple adscripció a una zona delimitada per criteris administratius. En aquest sentit, no hi ha dubte que la circumscripció político-administrativa de «Catalunya» com a tal —això és, en tant que dependent de les coordenades que la lliguen a Espanya, tot desconnectant-la del cos català— contribueix a la difusió de prejudicis i malentesos que enterboleixen la percepció popular de la catalanitat. És evident que l'abast de la catalanitat és de dimensions incomparablement més profundes i distintes, d'ordre tant quantitatiu com qualitatiu, que no el fet d'haver nascut i/o d'es-

tar censat a la comunitat autònoma de Catalunya. Entre Catalunya i catalanitat s'estableix una relació mútua, la qual, tanmateix, no és pas, ni de bon tros, d'exclusivitat; la condició nacional de català desborda amb escreix el perímetre de quatre províncies. Aquesta premissa l'he expressada, en alguna ocasió, mitjançant la referència personal següent: en concret per a mi, que sóc fill de Vila-real i veí de Castelló de la Plana, la font i la justificació, el centre mateix, de la catalanitat se situen precisament a les planes que banya el riu Millars. O no? Definitivament la condició catalana no s'avé pas amb l'ordre político-conceptual dominant i, doncs, cal que aquest sigui qüestionat per tal de poder accedir a l'[auto]descobriment d'aquella. El requisit d'haver-nos d'enfrontar amb el sistema establert explica que en l'accés a la catalanitat sigui inevitable una mena d'experiència traumàtica; això és, l'experiència de la catalanitat implica tensió vital. És, aquesta, una tensió que opera tant a nivell intel·lectual com a nivell moral. En l'esfera del pensament, la constatació del fet català fa descobrir, de manera automàtica, els nivells d'anormalitat —a causa de la condició d'extrasistema— que caracteritzen la realitat nacional catalana i, com a conseqüència immediata, hi ha el risc d'una profunda crisi d'identitat personal. En l'esfera moral, la tensió generada per aquesta crisi afavoreix que l'experiència de catalanitat porti implícita l'exigència d'un compromís amb si mateixa. És allò que ja he avançat més amunt: que la condició catalana és incompatible amb una vivència apàtica. Per la seva mateixa naturalesa, el compromís amb la catalanitat té forts components d'utopia i formidables dosis de generositat, no sols perquè els objectius que s'hi plantegen són ambiciosos, sinó també perquè, al capdavall, ha de lliurar combats en condicions adverses, ha d'entrar en un joc sabedor que el contrincant hi juga tenint al seu favor les cartes marcades. I arribats en aquest punt, se'ns obren interrogants com ara: què significa, en rigor, la condició catalana per als ciutadans i per a les ciutadanes del Principat?, quina consistència hi manté? Amb quines possibilitats, i amb quines implicacions, pot ser percebuda la catalanitat des de la perifèria geogràfica? Ara i ací, en aquesta precisa circumstància i des d'aquest indret tan emblemàtic, em permeto de suggerir la conveniència, la urgència, que l'Institut d'Estudis Catalans promogui un debat —si més no, a nivell intern— al voltant de la condició catalana: abast i exigències, posem per cas, del fet nacional català. Potser fóra l'homenatge ajustat a la memòria de l'insigne Josep M. Llompart, exemple concloent que la catalanitat és compromís amb la pròpia nació.

LA MILITÀNCIA

Ens consta, per mitjà de declaracions reiterades, que a Josep M. Llompart li hagués plagut de mantenir-se poeta i prou, que era la seva vocació manifesta. Les circumstàncies, però, —la condició nacional—, determinaren que les seves pròpies apetències restessin subordinades als requeriments del país. Bé que ho reconeixia ell mateix:

A mi, que no som ni lingüista, ni professor, ni savi investigador, sinó a tot estirar [...] un poeta, m'ha tocat en aquesta lluita la comesa del soldat d'a peu, d'aquells que, en el primer rengle de l'avantguarda, han d'afrontar sempre els primers i més verinosos trets de la batalla. Assumesc amb goig —no cal dir-ho— i amb voluntat de servei aquesta comesa.

«Hem hagut de fer tots els papers de l'auca», diu sovint Llompart. I també: «dins un país amb cara i ulls, jo no hauria estat més que un escriptor».

El present llibre forma part, doncs, de la història d'un sacrifici, d'una obligada, i vull creure que també eficaç, pèrdua del meu temps. I d'una ferma voluntat de servei a la cultura dels Països Catalans. Sacrifici i pèrdua de temps que —no cal dir-ho— repetiré sempre que calgui, i voluntat de servei que mai no em mancarà mentre em resti un bri d'alè.

Sens dubte, m'he excedit en les citacions que acabo de fer. Ara: les considero tan lúcides i tan explícites que no podia estar-me d'aduir-les ací. Notem sobretot les referències inequívokes a aspectes claus, com ara: la precisió de l'àmbit nacional —els Països Catalans—, l'anomalia del país —la seva posició fora del sistema— i el compromís irreductible del poeta —no pas amb la seva vocació sinó més aviat amb la pròpia nació. Ja ho he indicat adés: la vivència d'unes tals conviccions empeny cap a la militància corresponent; i bé que ho ha sabut expressar Pere Rosselló Bover: «Un dels trets que més caracteritzen la figura de Josep M. Llompart sens dubte és la capacitat de fer-ho tot (o quasi tot) en un país que sovint sembla estar “fora de servei”.»

És, doncs, amb la més estricta propietat que Josep M. Llompart havia esdevingut *«patriarca de la catalanitat a Mallorca»* i, en definitiva, *«puntal de la catalanitat»*. Una seva companya en mil empreses i dotada de veu ben autoritzada, Aina Moll, exemplifica l'«extraordinària activitat [de Llompart] com a promotor cultural i lluitador per la catalanitat» mitjançant aquestes quatre modalitats de militància: a) col·laborador en el *Diccionari català-valencià-balear* i amb l'Edito-

rial Moll; *b*) cofundador de l'Obra Cultural Balear, de la qual fou sempre soci actiu, a més d'haver-la presidit durant els anys de la transició, 1976-1982; *c*) puntal del Congrés de Cultura Catalana a Mallorca i membre de la Comissió d'Honor del II Congrés Internacional de la Llengua Catalana, i *d*) president de *Llull* (1990), de la federació de les associacions dels Països Catalans Òmnium Cultural, d'Acció Cultural del País Valencià i d'Obra Cultural Balear.

Fet i fet, els mateixos signes que en Llompart albirava en néixer l'Editorial Moll —tal com ens recordava ací mateix, en la memorable sessió necrològica en honor de Francesc de Borja Moll, el dia 17 de maig del 1991— esdevenen la definició exacta del seu propi compromís:

amor al país i a la seva llengua, voluntat de servei, tossuderia insubornable, esperit de resistència i de continuïtat enmig de la desfeta, vocació d'aventura...

ACTIVISTA DE FRONTERA

Exculpeu-me que retorni al camp semàntic de la batalla; de tota manera, no hi faig sinó recuperar els mots i les connotacions que feia servir —ho acabem d'escoltar— el mateix Llompart en referir-se a la *militància* nacionalista, al seu propi compromís. El seu tarannà, per descomptat, estava marcat per la condició de català perifèric; millor, de militant de frontera. I, és clar, és allà, a les fronteres, on el combat és més estrenu, de la mateixa manera que la decisió ha de ser-hi més ferma; segurament tot plegat determina que les percepcions al voltant de tot allò que ens hi juguem siguin més nítides. En tot cas, és a la frontera on s'estan les avantguardes. Com Josep M. Llompart, no cal dir-ho.

Amb una dinàmica especialment accelerada d'ençà dels anys seixanta, trobareu el nostre almogàver atrafegat entre Mallorca i València, entre l'Alguer i Perpinyà. Aquest activisme específic, esmerçat generosament arreu de la perifèria geogràfica de la catalanitat, és el que ara voldria plantejar, i ho faré mitjançant la referència esquemàtica d'alguns aspectes susceptibles de ser considerats significatius.

Ja a començament dels anys cinquanta Llompart entra en contacte amb Joan Triadú, el qual li proposa de ser corresponsal a Mallorca de la revista *Vida Nova*, de la Catalunya del Nord. Una altra vegada amb Triadú, i també amb Joan Fuster, ens el trobem als Jocs Florals de l'Alguer, l'any 1961, precisament en qualitat de mantenidor.

Algun dia caldrà analitzar amb detall la intensitat de les relacions que, d'ençà del 1950, s'establiren en el si dels Països Catalans promogudes des d'aquell centre formidable de confluència que fou el *Diccionari Alcover-Moll*, en concret, des dels seus secretariats territorials; i recordem que Llompart, llavors un dels *joves* de la colla d'Amics de Mallorca, formava part del secretariat del diccionari, des de la mateixa fundació (1950).

Amb tot això, és amb l'arribada dels anys seixanta que l'activisme del nostre personatge es desborda; com a fites significatives d'aquesta nova dinàmica del seu compromís hi ha la col·laboració fixa, com a assessor literari, amb l'Editorial Moll, o la fundació, també a can Moll, el desembre del 1962, de l'Obra Cultural Balear. Uns anys més tard el trobarem encoratjat amb la Universitat Catalana d'Estiu a Prada de Conflent. I sempre que calgui traspassarà les fronteres, tot subvenint a les sol·licituds del catalanisme, allà on aquest el reclami: adés serà el III Col·loqui de la *North American Catalan Society* (Toronto, 1982), al qual farà la contribució de «Les Illes Balears en el context dels Països Catalans», adés a la Setmana Catalana de Karlsruhe (1983), de grata memòria, entre altres raons perquè hi fou instituïda la *Deutsch-Katalanische Gesellschaft*. Era el moment dolç en què Josep M. Llompart acabava de rebre el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes i la Creu de Sant Jordi (1982). Poc després (1985) ingressaria en aquesta honorable Casa —i permeteu-me l'efusió del meu goig personal per haver arribat també ací en la mateixa fornada de Llompart.

Un català de frontera. Com a tal hagué de conrear una sensibilització específica envers el País Valencià. És ben sabut que la primera, i més intensa, aproximació de Llompart a la *qüestió valenciana* va arribar-li guiat per M. Sanchis Guarner, amb el qual ben aviat, «cap a la darreria dels anys quaranta», se sentí unit amb lligams estrets. El professor valencià va incloure el jove mallorquí en l'antologia del 1951, *Els poetes insulars de postguerra*, i tots dos encetaren grans projectes a l'Editorial Moll, com ara el de la revista *Raixà* (1952). Transcorreguts uns quants anys, Llompart serà membre del jurat (amb J. Fuster, A. M. Badia, J. Triadú, J. Carbonell, entre d'altres) que va nomenar Sanchis Guarner Premi d'Honor de les Lletres Catalanes (1974). De tota manera, per damunt d'aquestes referències, més o menys puntuals, hi ha la semblança de Sanchis Guarner que va deixar-nos el seu deixeble. Em plau de fer-vos-en cinc cèntims:

La tasca de Sanchis Guarner a Mallorca restava feta, esplèndidament feta. Cadascú de nosaltres ja podia emprendre el camí propi, el camí que la mà del mestre havia fressat. Jo el retrobava sovint ací i

allà: a Barcelona, a Mallorca, a Castelló, a Perpinyà, al seu pis de València [...] El vaig veure per darrera vegada en ocasió de l'homenatge que li dedicaren els Premis d'Octubre. En aquell acte vaig fer públic el deute de gratitud que vam contreure amb ell i vaig comparar el seu viatge a Mallorca amb el viatge a València d'aquell altre gran home dels Països Catalans que fou el mallorquí Marian Aguiló.

Naturalment, després de Sanchis, el segon lligam de Llopart amb el País Valencià va ser Joan Fuster, amb qui ens l'hem trobat compartint diverses aventures nacionals. Conservo una vaga impressió —que no m'ha estat possible de confirmar— que en Llopart va acompanyar-nos en persona a l'acte multitudinari, del dia 3 d'octubre de 1981, a la plaça de bous de València, en homenatge a Fuster i en repulsa de l'atemptat que s'acabava de perpetrar a Sueca; en tot cas, bé que ens consta l'adhesió de Llopart a l'homenatge. Tots dos, Llopart i Fuster, convergien, de manera profunda i productiva, en unes mateixes experiències, i compromisos, al voltant de la catalanitat. Llopart ha professat, sense esclètxes, la doctrina catalanista diguem-ne clàssica —si ho preferiu fusteriana—, la qual disposa, entre els seus suports angulars, la llengua com a vincle decisiu de la col·lectivitat i el protagonisme compartit per cada un dels països i exemplificat en la mata de jonc; una visió necessàriament carregada d'utopia i força realista alhora: «altres generacions la veuran» (la plenitud nacional). Recordem que, davant la publicació de *Nosaltres els valencians*, Llopart no solament hi reaccionà amb entusiasme, sinó que també reclamà —en la crítica que en féu al *Diario de Mallorca*— «la urgència d'assolir una empresa similar pel que feia al nostre territori insular».

Finalment, una mostra més, i n'hi haurà prou, per arrodonir aquesta semblança del compromís de Llopart amb el País Valencià: els Premis Octubre. L'al·lusió als de l'any 1981 acaba d'aparèixer a la citació en què ell rememora la seva participació en l'homenatge a Sanchis Guarner. De fet, hom pot afirmar que Llopart fou un assidu als Octubre, membre dels seus jurats i ponent en els encontres d'escriptors que l'organització convoca al voltant dels Premis.

Entre València i Prada del Conflent —i preneu totes dues ciutats com a simples fites emblemàtiques— va discórrer la passió compromesa d'aquell català irremplaçable que fou Llopart. Ací i allà, en qualsevol indret que fos reclamat, hem pogut torbar-lo sol·lícit a contribuir en la grandiosa tasca de redreçament nacional. I aquesta és una nació amb perifèria extraordinàriament dispersa i desvalguda. No sé si per això mateix la nostra perifèria devia motivar amb estímuls suplementaris l'activisme del nostre patriota. En tot cas, és en territori de frontera on la catalanitat disposarà sempre d'algun reducte ferm; en

certa manera així va deixar-ho anar, a Toronto, davant els participants en el Col·loqui de la NACS, de 1982:

Al capdavant, l'elaboració de la teoria dels Països Catalans rep unes aportacions més primerenques i més rotundes de les Illes Balears i del País Valencià que no de Catalunya-Principat.

Definitivament, envers les Illes, envers el País Valencià i envers el conjunt de les nostres fronteres, el bon Josep M. Llompart va sentir una debilitat especial i un compromís indefugible. Tot plegat era inevitable, com a català íntegre que era.

Vicent Pitarch i Almela
Membre numerari de la Secció Filològica

V

Josep Maria Llompart a la Universitat Catalana d'Estiu de Prada

Entre els nostres bons records de la Universitat Catalana d'Estiu de Prada hi ha la imatge d'un grupet que creua el campus, entre l'edifici administratiu i l'internat de nois. És un grupet de quatre persones, dos homes i dues dones que discuteixen amicalment, somrients, a mig matí, quan la calor s'enfila cap a les màximes del dia. Van vestits de blanc, amb un aire semicolonial. N'hi ha un d'alt i prim, amb un posat quelcom aristocràtic, i una que és més aviat petita i grassoneta, simpàtica i desacomplexada: són Josep M. Llompart i Maria Aurèlia Campmany. Els altres dos són la fina i fidel companya del primer, Encarna Vinyes, i el vell amic i col·lega també insular, Jaume Vidal i Alcover. Tres noms il·lustres de les nostres lletres que refermaven allò que es deia de Prada en aquells temps, que durant deu dies era la capital intel·lectual dels Països Catalans. Aquest grupet, ai las, ha estat singularment esclarit en pocs anys, però la imatge que dèiem és d'aquelles que donen densitat, almenys en la memòria, a aquest espai del Liceu Renouvier que té un fons de Canigó. És una imatge amable d'aquesta universitat de peatge, com diria l'amic Triadú, que pacientment i contornejant els imperatius d'una història adversa, molts ens hem obstinat a fer viure prop de la tomba de Pompeu Fabra. El mateix Josep M. Llompart, per altra banda, en les ineludibles visites que any rera any menava l'amic Pellicer al cementiri de la capital del Conflent, més d'una vegada va parlar en nom de les Illes als peus del «seny ordenador de la llengua catalana» per tal de confirmar-li que no abandonàvem la tasca ni l'esperança.

A Prada solem estar-hi molt atrafegats, i avui ens reca de no haver aprofitat més, quan hi érem a temps, les classes que l'autor de *Poemes de Mondragó* donava, generalment sobre poesia, unes lliçons minuciosament preparades, dutes amb gran elegància de llenguatge i amb profundor de pensament. La bellesa d'allò que deia era un vestit tallat a la mida exacta del que explicava. Però gaudíem més fàcilment de la seva conversa en les llargues cues que es formaven davant dels menjadors —històriques cues. Ell s'ho prenia amb filosofia, amb una calma impertorbable reflex de la que s'establia, al final de la tarda, per la vall de la Tet. Aquelles cues aperitives haurien estat en tot lloc insuportables, però allí hom les aprofitava —com s'aprofitaven tots els instants— per fer noves amistats i comentar els fets del dia.

Ara bé, si Llompart, durant la segona quinzena d'agost, era al Liceu Renouvier com un més, la seva incidència en la Universitat Catalana d'Estiu a Prada afectava la concepció mateixa de la manifestació. Des

del començament, en efecte, va formar part, amb Francesc de Borja Moll i un altre president de l'Obra Cultural Balear, Climent Garau, del grup que fomentava el procés d'integració dels diversos Països Catalans en l'encontre pradenc. Recordem, en particular, un viatge que, com a secretari del Grup Rossellonès d'Estudis Catalans, vam fer a la Ciutat de Mallorca a mitjan de la dècada dels setanta, aprofitant l'avinentsa d'un d'aquells seminaris sobre bilingüisme que muntava Miquel Siguan des de la Universitat de Barcelona. Per nosaltres que veníem del famós nord enllà, s'hi respirava un ambient més aviat enrarit, que era degut a la vegada als darrers atreviments dels bascos i a l'expectativa provocada per la revolució dels clavells de Portugal. A l'aeroport ja l'aire s'hauria pogut tallar amb ganivet. Perquè si Barcelona, com a gran metròpoli, es podia permetre de descontrolar-se i «desmandar-se» una mica, la xapa franquista era encara pesant en d'altres llocs.

Tanmateix, l'esperit de la democràcia continuava bellugant-se subterràniament, i els tres amics illencs ens van organitzar un vespre una reunió discreta en el curs de la qual es van poder fixar les modalitats d'una vinguda massiva de joves al Liceu Renouvier. Com que el règim havia curosament isolat l'un dels altres els diversos Països Catalans, calia, en primer lloc, respondre a les urgències informatives i de formació de cadascú, i per això fou acordat de crear una secció mallorquina al costat d'una secció valenciana. Una i altra determinarien separadament quina temàtica els era útil i a quin professorat s'havia de confiar. Hi havia, de part dels organitzadors nord-catalans, una voluntat de descentralització, de donar la paraula als diversos interlocutors, de deixar que definissin els seus menesters i la manera de satisfer-los. No es tractava, és clar, de constituir una sèrie de guetos, i els participants de les Illes, com els de les comarques del sud, restaven lliures d'aprofitar les lliçons de qualsevol altre curs. De fet allò va ser el començament d'una secció de formació cultural dita de Països Catalans que encara a les tongades actuals de la Universitat Catalana d'Estiu, de Prada, fa força servei.

Posats a evocar aquells anys particularment difícils, que ens sigui permès de fer memòria també de l'ajuda aportada —i no pas sense riscos— per d'altres persones d'arreu, com Eliseu Climent a València, Jordi Carbonell, Max Cahner, Irene Peypoch, Ricard Salvat, Xavier Fàbregas, Maria Aurèlia Capmany, Oriol Casassas, Eugeni Giralt, Josep Maria de Casacuberta, Joan Ané i un llarg etcètera de gent que allargarien massa aquest parlament. En tot cas Josep Maria Llompart formava part de l'equip, i en un lloc estratègic.

Uns pocs anys després, ja mort el dictador, quan el Grup Rossellonès d'Estudis Catalans, que fins aleshores havia carregat la responsabilitat de l'afer, va considerar que havia arribat l'hora de dipositar la manifestació a les mans dels concernits, és a dir, del conjunt dels Països Catalans, entre els cinc gestors de les Illes, al costat de Joan Alegret i d'Isidor Marí, hi havia Josep Maria Llompart. Aquells anys de la transició, que va ser sinònima de desmobilització, al Liceu Renouvier es va produir una davallada dels efectius que va qüestionar la supervivència de la Universitat Catalana d'Estiu. La major part de les personalitats que havien donat, els anys anteriors, el seu sentit a l'encontre pradenca, tenien, al sud del Pirineu, les urgències d'una democràcia a reconstituir a marxes forçades, i al Liceu Renouvier la densitat de matèria grisa declinava perillosament. Entre els fidels que no es deixaven encisar per l'acció en una de les àrees que resultaven de la fragmentació imposada per Madrid, entre els que no perdien de vista l'horitzó dels Països Catalans, hi havia Llompart. Llompart que aleshores feia costat a Fèlix Cucurull, tot un símbol. Amb condicions tan desfavorables, la Universitat Catalana d'Estiu de Prada s'abandonava a les incitacions lúdiques del càlid agost i als petits corrents de la marginalització. I és perquè es van mantenir fermes gent com Llompart, amb el cap prou clar per veure el perill de desapropiament de la manifestació, que es va poder dur a terme la reflexió que havia de tornar a posar la Universitat Catalana d'Estiu sobre els rails d'un servei ple al nostre poble.

El punt d'inflexió es va produir, creiem, a la tardor del 1984, a Altafulla, on l'amic Josep Lluís Carod-Rovira, un altre pilar de l'aventura pradenca, havia convocat uns premis literaris. En el jurat del premi d'assaig ens vam retrobar amb Eliseu Climent, Josep Maria Llompart i Enric Casassas, i, com que els manuscrits rebuts no requerien llargues discussions, vet aquí que el sopar es va convertir en una taula rodona sobre el futur de Prada. Enric Casassas, que havia anat regularment al Liceu Renouvier d'ençà dels primers anys, on havia participat per exemple el 1973 en una memorable sessió sobre el català com a llengua científica, presidia en aquells moments l'Institut d'Estudis Catalans. Aquest organisme, l'autoritat del qual s'estenia —i s'estén— per tota l'àrea de la nostra parla, era el més indicat per a fer-se càrrec del redreçament desitjat. Una tal iniciativa no deixava de plantejar problemes de fons. Estem convençuts que aquell vespre van ser determinant, per engegar el procés, les amicals pressions de Llompart, amb el pes de l'Obra Cultural Balear, i les d'Eliseu Climent, amb el de l'Acció Cultural del País Valencià. Tots dos es van desplaçar a la reunió solemne convocada per Enric Casassas uns mesos després a la seu de l'Institut, d'on va sortir l'estructura que d'ençà del 1985 ha fet de la Universitat Catalana d'Estiu la manifestació de con-

junt de les universitats i de les principals institucions culturals dels Països Catalans, una manifestació oberta, plural, polifacètica, d'alt nivell i que vibra amb les inquietuds del moment, vistes sempre des de l'angle català.

En aquesta nova estructura, Josep Maria Llompart ha ocupat fins al darrer moment un lloc important: el d'un dels primers membres del Patronat, que és l'òrgan que defineix les orientacions de la Universitat Catalana d'Estiu. Però sobretot, ell, mentre la salut li ho va permetre, va continuar fent acte de presència al Liceu Renouvier. Ja no tenia la simpàtica còmplice, la Maria Aurèlia Capmany, retinguda a Barcelona pel seu càrrec de regidora de Cultura, però que aportava la seva contribució, ara, en forma de subvenció. Ja no tenia al costat el fi col·lega i paisà, Jaume Vidal Alcover, arrabassat massa aviat per la inflexible dalladora. El vèiem, doncs, creuar el campus un poc més trist, amb la discreta i fidel companya de sempre, entre l'edifici administratiu i l'internat de nois, a mig matí, quan la calor s'enfilava cap a les màximes del dia.

Pere Verdaguer i Juanola
Membre numerari de la Secció Filològica